

המנהג הפשוט במדינות אלו, שלא לענות אמן אחר ברכת עצמו, אפילו אחר ברכת 'שומר עמו ישראל לעד', ועונים אמן רק אחר ברכת 'בונה ירושלים' בברכת המזון.

ובכל הברכות לא יענה אמן גם כאשר מסיים יחד עם החזן, חוץ מ'ישתבח' ו'שומר עמו ישראל לעד' ו'הללוך' שאחר הלל, שאם סיים בשוה עם החזן או עם אדם אחר עונה אמן. שהרי הרבה פוסקים סוברים שבברכות אלו עונה אפילו אחרי ברכת עצמו, ולמרות שאנחנו לא נוהגים כך, כמו שכתב בסימן רט"ו, אך כשמסיים עם החזן ודאי יש לסמוך על שיטה זו, ואם סיים הוא ברכה אחת איזה ברכה שתהיה, והחזן סיים ברכה אחרת, מותר לענות אמן.

ולגבי עניית אמן אחר 'גאל ישראל', לדעת השו"ע (סימן סו סעיף ז) אינו עונה אמן מחשש 'הפסק בין גאולה לתפילה', וחולק עליו הרמ"א (שם) וסובר שאין חשש הפסק, ולכן על ברכת 'גאל ישראל' של הש"ץ עונה אמן, אבל במתפלל ביחידות אינו עונה אמן על ברכת עצמו, כי הרמ"א נוקט להלכה (בסימן רטו) שעונה אמן על ברכת עצמו רק בברכת 'בונה ירושלים'.

מנהג יחידא: לשיטת ה**טור** (סימן סו) אומר אמן אחר ברכת 'גאל ישראל', אפילו יחיד אחר ברכתו, כיון שהוא סיום של סדר ברכות.

וכן מפורש בדרכי משה (סימן סו ס"ק ד) שלפי השיטה שצריך לענות אמן אחרי ברכות קריאת שמע, הוא הדין שצריך לענות אפילו בברכת 'גאל ישראל', כיון שהוא סיום של סדר ברכות. ומכיון שהמנהג שלנו שעונים אמן אחר החזן כשמסיים 'גאל ישראל', מוכח שאנו סוברים שעניית אמן לא נחשבת הפסק, ולכן גם יחיד יאמר אמן אחר ברכת עצמו כמו ב'שתבח'.

3. עצה לצאת מספק

לסיים יחד: כאמור נחלקו השו"ע והרמ"א האם לענות אמן אחר 'גאל ישראל' או לא, וכתב במשנ"ב (סימן סו ס"ק לה-לו) העצה הנכונה לצאת את כל השיטות, שכל הציבור יסיימו יחד עם החזן, שבאופן כזה שמסיים בעצמו ברכה זו אינו מתחייב בעניית אמן עליה, או לחילופין - יתחיל שמונה עשרה באמירת 'ה' שפתי תפתח' מעט לפני שהחזן מסיים את הברכה, ואין קפידא במה שלא מתחיל עם הציבור ממש, כי לא ניכר הקדמתו.

תימנה: וכתבו בלבושי שרד (סעיף ז), ובפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק יא), שיש לתמוה על העצה לסיים יחד עם החזן, שהרי נפסק בשו"ע (סימן נא), ומבואר במשנ"ב (ס"ק ג), שבברכות של סיום ענין, כגון 'שומר עמו ישראל לעד', אם סיים יחד עם החזן יענה אמן, כי יש פוסקים שאפילו על ברכת עצמו יענה אמן, ואפילו שאנו לא סוברים כמותם, אבל אחר החזן ודאי אפשר לסמוך על הפוסקים האלו וצריך לענות, ואם כן מה הרויח בעצה לסיים 'גאל ישראל' יחד עם החזן?

ותירץ בתהילה לדוד (סימן סו ס"ק יא), וכעין זה בתשובות והנהגות (כרך א סימן קה), שמה שכתוב לענות

המזון, והוא הדין שבכל סיום סדר ברכות עונה אמן אחר ברכת עצמו, כגון סוף ברכות קריאת שמע שחרית וערבית, וברכת 'שתבח' בסוף פסוקי דזמרה, וברכת 'הללוך' בסוף הלל, בהם עונה אמן על ברכת עצמו. אבל בברכה אחת, אם עונה אמן הרי זה מגונה.

שתי ברכות: לדעת הרמב"ם (הלכות ברכות פרק א הלכה יח) בונה ירושלים הוא סוף סדר ברכות, והוא הדין לאחר כל שתי ברכות או יותר ברצף, כגון אחר 'שומר עמו ישראל לעד', צריך לענות אמן אחר ברכת עצמו, אבל אחר ברכה אחת אינו אומר אמן.

וכתב הבית יוסף (סימן נא) שלפי שיטת הרמב"ם, אחר ברכת 'גאל ישראל' בשחרית לא יענה אמן, כי אחרי קריאת שמע בשחרית יש רק ברכה אחת. כמו כן אין לענות אמן אחר 'שתבח' ו'הללוך', כי אין שתי ברכות ברצף.

בונה ירושלים: לדעת תוס' (ברכות דף מה: ד"ה הא בבונה), והמרדכי (ריש פרק שלשה שאכלו), והמהרי"ק (שו"ת סימן לא, פסקי מהרי"ק סימן רסט), רק בברכת בונה ירושלים עונה אמן אחר ברכת עצמו, ואילו בכל הברכות כולם אינו עונה אמן אחר ברכת עצמו.

2. מנהגים חלוקים

מנהג העולם: לשיטת הבית יוסף והשו"ע (סימן נא סעיף ג, סימן סו סעיף ז ומשנ"ב ס"ק לד, סימן קיא סעיף א, סימן רטו סעיף א והרמ"א שם בדעת השו"ע ומשנ"ב ס"ק ג, סימן רלו סעיף ד) מנהג העולם לענות אמן אחר ברכת עצמו, רק אחר 'הללוך' ו'שתבח' ו'שומר עמו ישראל לעד', ולא אחר 'גאל ישראל'.

הטעם לעניית אמן דווקא במקומות אלו, כי עונים אמן רק כשיש שתי ברכות ברצף, וב'שומר עמו ישראל לעד' הוא סיום של 2 ברכות ברצף, ואין חשש הפסק מצד סמיכות גאולה לתפילה, וישתבח ויהללוך גם נחשבות 2 ברכות ברצף, כיון שאסור להפסיק בדיבור בין 'ברוך שאמר' שלפני פסוקי דזמרה ל'שתבח' שאחריו, וכן אסור להפסיק של הברכה שלפני הלל לבין יהללוך שאחריו, ומה שאומר ביניהם פסוקי דזמרה ומזמורי הלל, אינו נחשב הפסק.

ושונה מברכות הנהנין, שאינו אומר אמן אחר ברכה אחרונה, למרות שיש ברכה לפני האכילה וברכה לאחר האכילה, כיון שמותר להפסיק בדיבור בין הטעימה שאחר ברכה ראשונה, לבין ברכה אחרונה, לכן כל ברכה נחשבת כברכה לחוד.

ולגבי 'גאל ישראל', לכאורה היה צריך לענות אמן, אולם למעשה אסור לענות אמן על ברכת 'גאל ישראל', אפילו כאשר שומע זאת מהחזן, ואינו דומה ל'הללוך' ו'שתבח', כי בין גאולה לתפילה גרע טפי משום הפסק, ויש חובה 'לסמוך גאולה לתפילה', ועוד משום שמבואר בזוהר הקדוש שלא לענות אמן אחר 'גאל ישראל'.

מנהג האשכנזים: לשיטת הרמ"א (סימן נא סעיף ג ומשנ"ב ס"ק ג, סימן סו סעיף ז, סימן קיא סעיף א, סימן רטו סעיף א, סימן רלו סעיף ד ומשנ"ב ס"ק טז) אין לשנות את

קריאת 'ויחל' בתענית ציבור

צום י"ז בתמוז: בתענית ציבור קוראים בתורה פרשת 'ויחל משה', והמנהג הוא שבאמצע הקריאה יש כמה פסוקים שהציבור קורא תחילה, ואח"כ חוזר הבעל קורא ואומר את הפסוקים מתוך ספר התורה. אלו הן הפסוקים; **שוב מחרוץ אפך והתחם על הרעה לעמך: ה' ה' קל רחום ותנון ארף אפים ורב חסד ואמת: נצח חסד אלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה: וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונתת לנו חשב להזכיר שתי הלכות חשובות שנוגעות למעשה במנהג זה: א. הבעל קורא צריך לחכות עד שיגמרו כל הקהל עד סוף אמירת הפסוק, ורק אז להתחיל את קריאת הפסוקים, כדי שכולם ישמעו את הקריאה מספר התורה. ב. העולה לתורה בקריאה זו. צריך לקרוא את הפסוקים עם הבעל קורא, ולא עם הציבור (משנ"ב סימן תקסו ס"ק א).**

בדרכי חיים ושלום (מונקאטש אות קמ"ד) מציין שהמנהג לומר מ'צור ישראל' בלחש, ולא רק את המילים האחרונות של 'גאל ישראל'.

לסיים בקול: מאידך הרבה פוסקים מתנגדים למנהג לסיים בלחש, ומצדיקים את המנהג הקדום לסיים בקול, בראשם הג"ר **יוסף אליהו הענקין זצ"ל** (עדות לישראל עמוד קס"א), והג"ר **שריה דבילצקי זצ"ל** (דרך ישרה, זרח השם עמוד עמוד ד אות יא, קובץ בית אהרן שנה ג גליון ו עמוד סט), וכמו נקטו מהרי"צ **דושינסקיא זצ"ל** (לקח הקמח החדש סימן סו ס"ק לג), והגרי"צ **הלוי זצ"ל** (זרח השם עמוד ה), והגר"ד **בהר"ן זצ"ל** (ארח דוד עמוד כט אות ו), והגר"ש **אויערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה תפילה פרק ז סעיף יח ודבר הלכה וארחות הלכה שם) וכפי שנהגו בבית הכנסת הגר"א בשערי חסד, והגר"ד **רוזנטל זצ"ל** (אשי ישראל עמוד קעב הערה פג), והגר"י **קמינצקי זצ"ל** (אמת ליעקב הערה 93), והגר"ש **אלישיב זצ"ל** (יבקשו מפיהו שער יט פרק ז אות ח), והג"ר **ישראל יעקב פישר זצ"ל** (הליכות אבן ישראל או"ח חלק א פרק לה אות כט), והגר"ל **שטיינמן זצ"ל** (נוטרי אמן קס"ד חלק ב עמוד קמב), והגר"ח **פ"ש שיינברג זצ"ל** (עיוני הלכות חלק א עמוד רפ), והגר"ש **וואנזר זצ"ל** (קובץ מבית לוי חלק ו עמוד כד הערה י), והג"ר **בנימין יהושע זילבר זצ"ל בספרו בית ברוך** (על החיי אדם כלל כ הערה נו), והגר"מ **מאזוז זצ"ל** (ש"ת איש מצליח חלק א סימן יח), והגר"מ **שטרנבוך שליט"א** (תשובות והנהגות כרך א סימן קה), שכל הפוסקים והגאונים חיפשו עצות שונות, ולא הזכירו את המנהג לסיים בלחש, מוכח שהיה מוסכם עליהם שאין לסיים את ברכת 'גאל ישראל' בלחש, וכך היה המנהג הקדמון במניני ותקין, שהיו מסיימים כולם יחד בקול, ולכן ברור שהחזן צריך לסיים את הברכה בקול רם, וכך יקיימו תפילה בציבור באופן המהודר, ויתחילו יחד תפילת שמונה עשרה.

והגר"א **הענקין זצ"ל** (המתבתא תשנ"ד עמוד שמ סוף אות א) התרעם מאוד בסוף ימיו על האומרים 'גאל ישראל' בלחש, והניח בצוואתו שיכריזו על כך בשעת הלוייתו.

5. צדדי הפולמוס

ינמיקים נגד המנהג: ברכה קטועה: סיום חלקי של הברכה כגון לומר 'ברוך אתה השם' בקול רם ו'גאל ישראל' בלחש, נראה ככרעה קטועה באמצעותה, והוא פגיעה וזלזול בכבוד הברכה שמפסיקים באמצע.

מניעת עניית אמן: ישנם בציבור כאלה שמתור להם

אמן כשמסיים עם החזן, אין הכוונה ש'חייב' לענות, אלא ש'מותר' לענות, וכן מדויק מלשון **המגן אברהם** (ס"ק יא), הביאו **המשנ"ב** (ס"ק לה), שלאחר שהביא עצה זו לסיים יחד עם החזן, כתב וזא אינו 'מחוייב' לענות אמן, ולכן ב'גאל ישראל' שחוששים לשיטות שהוא כן הפסק, לא יענה אמן.

באופן אחר יש ליישב, שרק לגבי 'שומר עמו ישראל לעד' עונה אמן אם סיים יחד עם החזן, שאין חשש מצד סמיכות גאולה לתפילה, אבל ב'גאל ישראל' גם לשיטת השו"ע אינו עונה אמן אפילו כשסיים יחד עם החזן, כיון שחוששים להפסק מצד סמיכות גאולה לתפילה, נמצא שיש בכך עצה טובה לסיים יחד עם החזן, כך אינו נכנס לספק האם הלכה כדעת השו"ע או כדעת הרמ"א.

לא לסיים אחרי החזן: כתב **המשנ"ב** (ס"ק לה) יש מדרקדים שרוצים לצאת לכ"ע, וממתינים ב'צור ישראל' או ב'שירה חדשה', כדי לענות אמן אחר הש"ץ, וכתבו כל האחרונים שלא יפה הם עושים, כי אסור לענות אמן של 'גאל ישראל' באמצע הפרק של 'אמת ויציב'. וגם שלכתחילה ראוי להתחיל תפילת שמונה עשרה ביחד עם הש"ץ והקהל בשוה.

4. 'גאל ישראל' בלחש

לסיים בלחש: במקומות רבים נוהגים שהחזן והקהל מסיימים 'גאל ישראל' בלחש, כדי למנוע את הצורך בעניית אמן, ונחלקו הפוסקים אם ראוי לנהוג כן.

בספר **חתן סופר** (להג"ר שמואל ארנפלד נכד החתם סופר, חלק ב שער התפילה סימן י) מצדיק את המנהג שנהגו בכמה מקומות שהחזן מסיים 'גאל ישראל' בלחש, והוא מנהג נכון מאוד, וראוי להנהיג כן בכל המקומות, כדי שלא להכניס עצמו בספק.

וכן מובא בשם הגר"ח **קניבסקי זצ"ל** (דעת נוטה חלק א עמוד ש, והערה שם, אשי ישראל עמוד קעב הערה פג, אלא ד' אמות עמוד ס) שהוא מנהג יפה ו'פוק חזי מאי עמא דבר' וכן ראוי לנהוג, וכמדומה שכך נהגו אצל החזן **איש**, והוסיף הגר"ח, שהוא בעצמו מסיים יחד עם הש"ץ.

וכן נהג הג"ר **אליהו לופיאן זצ"ל** כשהיה חזן אמר 'גאל ישראל' בלחש. וכן מעיד הג"ר **יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל** (עיוני הלכות חלק א עמוד רפ"א) שכך היה המנהג בכל הישיבות בליטא שהיה בהם, שהיו מסיימים את ברכת 'גאל ישראל' בלחש, וכן המנהג הרווח בבתי הכנסת ובעולם התורה והחסידות.

דרמה בבית המשפט

בספר הנפלא באנגלית, "REFLECTIONS OF THE MAGID" ("הרהורים מהמגיד"), מאת הג"ר פסח קראהן שליט"א, מביא דברי חיזוק מרוממים בעבודת השי"ת, וכותב (עמודים 149-147) דבר נפלא בשם הג"ר מתתיהו סולומון זצ"ל, משגיח בבית המדרש גבוה לייקוד.

נפסק ב**שו"ע** (סימן ככד סעיף ז), שאין לשוח שיחת חולין בשעה שהש"ץ חוזר התפלה, ואם שח, הוא חוטא, וגדול עוונו מנשוא, וגוערים בו. ותמה הגר"מ סולומון, מדוע רק כאן התבטא השו"ע בביטוי כה עוצמתי, שאינו נמצא בשום מקום אחר בשו"ע, לא בהלכות כשרות ולא בחילול שבת, וגם לא באיסורים חמורים אחרים.

בתורה, מופיע ביטוי דומה רק פעם אחת, כאשר קין, לאחר שהרג את הבל אחיו, מתחנן למחילה מהקב"ה, **כתוב** (בראשית פרק ד פסוק יג) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל ה' גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשָׂא. אם כך, מה הפשט שהשולחן ערוך קובע שדיבור במהלך חזרת שמונה עשרה הוא עבירה כה חמורה? מדוע עיון זה משתווה להריגת קין את הבל?

במענה לשאלה הוא מספר, שלאחר כמה ימים חשב לעצמו, שאפשר לתאר לעצמנו כך: אולם בית משפט מכובד, ובו אדם עומד לדין, בזמן שעורך הדין של הנאשם טוען את טענות ההגנה בשבילו, הנאשם עצמו מתחיל לפטפט ולצחוק עם חבר.

השופט, שכמושם שם לב לחוסר תשומת הלב והעניין של הנאשם, כועס מאוד וחושב לעצמו, אם לנאשם לא אכפת מדינו, מדוע שלי יהיה אכפת? אך בעוד הוא ממתין שהנאשם ישתוק, הלה מנפנף לשלום לעובר אורח ומשיב לשיחת טלפון, בזמן שעורך דינו נאבק להגן עליו.

כעת השופט צועק עליו לעיני כולם: 'צא מהאולם שלי! התנהגותך מראה שאינך מייחס חשיבות לדין! אם הדין שלך לא חשוב לך, הוא בטח לא חשוב לי!'

תפילת שמונה עשרה, ובמיוחד קטע הבקשות, נאמרת בלשון תחנונים: "חַנּוּנוּ מֵאֵתְּךָ דָּעָה בִּינָה וְהַשְׁכֵּל", "הַשִּׁיבֵנוּ אֲבִינוּ לְתוֹרָתְךָ", "סֶלַח לָנוּ אֲבִינוּ כִּי חָטָאנוּ", "בְּרַךְ עֲלֵינוּ", "דְּפָאנוּ ה'..." ו"שְׁמַע קוֹלֵנוּ".

שליח הציבור משמש בחזרת הש"ץ במובן מסוים כעורך הדין של הקהל, המפציר בשם המתפללים בפני הקב"ה שהוא השופט העליון. אותו אדם שמדבר שיחת חולין באמצע התפילה, מפגין חוסר עניין בדברי ה"עורך הדין" שלו, מובן מדוע השופט ירצה להרחיק את עצמו מהדין, וכתוצאה מכך, להפסיק לטפל בתיק. ואם אכן כך קורה, שהקשר שלו עם הקב"ה נחתך, חס ושלום, אכן עוונו גדול מנשוא, שכן עצם ניתוק הקשר ממקור החיים והברכה הוא העיון החמור ביותר.

כעת מובן מה **המשמנ"ב** (סימן ככד ס"ק כו) מצטט את **השל"ה הקדוש**, ראיתי מהמהרדים אל דבר ד' שמשמין הסיודר בפניהם בשעת חזרת התפילה, ועיניהם וליבם שם שלא יראו חוצה, ואז מכוונים על כל מלה ומלה, עכ"ל. כלומר, כיון שהש"ץ מדבר בשם הציבור, לכן חשוב כל כך, שהמתפללים יקשיבו בריכוז ובכוונה לכל מילה.

למקום שרגילים לסיים בלחש, ואינו רוצה לגרום למחלוקת, שיאמר עד ברוך אתה ד' בקול רם, ובמילת 'גאל' קצת יותר בשקט, ומילת 'שראל' עוד יותר בשקט, אבל בקול הנשמע לאלו העומדים סביב החזן, ובהם מקיים תקנת חז"ל לסיים את הברכה בקול, וגם אינו משנה מהמנהג מפני המחלוקת. והאריך בכל זה הג"ר **מרדכי הלוי פטרפווינד שליט"א** (שירת מרים עמוד תקיח ואילך).

נימוקים בעד המנהג: יש דוחים את הטענות הללו, שכיום לא יוצאים ידי חובה על ידי החזן, ואין חיוב על החזן לומר את כל הברכה בקול, שאין כזה תקנת חכמים לומר את ברכות ק"ש בקול, ומה שהמנהג לומר יחד עם החזן, הוא רק למען הסדר הטוב שכולם יתפללו ביחד, וראוי לנהוג כך לסיים בלחש, למרות שהמשנ"ב לא הביא עצה זו.

והשיב **המשנה הלכות** (אליבא דהלכתא גליון יג עמוד ב טור ב) שהנהגו לסיים ברכת 'גאל ישראל' בקול רם, אולם לדעתו אין לערער על הנהוגים לסיים ברכת 'גאל ישראל' בלחש, והנהוגים כן ימשיכו במנהגם. וראה **בשו"ת רבבות אפרים** (חלק א או"ח סימן עא, חלק ו סימן מב) שהאריך בכל

לענות אמן (למשל, כשעומד בין הפרקים), ואין לבטל מהם את הזכות לענות.

שיבוש הדין העיקרי: עיקר הדין הוא שהחזן אומר את כל ברכות קריאת שמע בקול רם, והציבור יוצא ידי חובה בשמיעה ממנו ועונים אמן, ואף שכיום הקהל אומר לבד את הברכות, מכל מקום אין לעקור את צורת התקנה המקורית, ואף שאין מברכים את כל הברכה בקול, מכל מקום צריך לסיים בקול ולא בלחש.

מיחזי כמוציא שם שמים לבטלה: כאשר אומר 'ברוך אתה ה' בקול רם ומסיים בלחש, יש חשש שנשמע כמו הוצאת שם שמים לבטלה.

יודע שמסיים: נשאר החיוב לענות אמן אפילו שלא שמע את המילה האחרונה של הברכה, כיון שהציבור יודעים שבעת החזן מסיים את הברכה, וכעין הנפת הסודרין באלכסנדריה של מצרים.

וכתב הג"ר **יהודה טשנר שליט"א** (שיח תפילה שער א סימן י אות ד ואילך), שהמנהג החדש בטעות יסודו, וצריך לסיים בקול. ויש עצה טובה אותה יעשה האדם שמגיע

בפני עצמן, שתיקנו לברכם לפני קריאת שמע, ולכן אמן אינו הפסק.

הסבר נוסף כתב הבית יוסף, שרק כשעונה אמן אחר ברכת עצמו נחשב הפסק, אבל כשעונה אמן אחר החזן אינו הפסק. כפי שכתב **הטור** (סימן סא) בשם **הרמ"ה** שאם הקדים לסיים 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' לפני החזן, יכול לענות אמן כשהחזן מסיים, כי זה לא יותר הפסק משאלת שלום, שמוותר לומר בין הברכה ל'שמע'.

עצה טובה: וכתב **באליה רבה** (ס"ק ד), הובא **במשנה ברורה** (סימן נט ס"ק כה, סימן סא ס"ק טז), לכתחילה יותר טוב שיסיים בשוה עם הש"ץ, ולא יצטרך לענות אמן אחריו. ואם סיים קודם הש"ץ צריך לענות אמן (ולא יענה אמן אחר ברכה אחרת).

מנהגים חלוקים: לדעת **הגרי"ש אלישיב זצ"ל** (יבקשו מפיהו שער יט אות ז) ו**הגר"ח קניבסקי זצ"ל** (אלא ד' אמות עמוד מה, דעת נוטה חלק א עמוד ריג) יש לסיים יחד עם החזן ברכת 'הבוחר בעמו ישראל'.

מאידך מנהג תלמידי **הגר"א**, וכן הנהיג **הג"ר חיים גריינימן זצ"ל** בישיבת זכרון יעקב, ו**הגר"ג אדלשטיין זצ"ל** בישיבת פוניבז', ו**הגר"ז מברסקי זצ"ל** בישיבת בריסק, שהציבור מסיימים לפני החזן, וכאשר החזן מסיים עונים כל הקהל 'אמן'.

באופן אחר היה נוהג **הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל** (הליכות אבן ישראל או"ח חלק א פרק לה אות ח), שהיה מתחיל 'שמע ישראל', מעט לפני שהחזן מסיים ברכת 'אוהב עמו ישראל'.

7. אמן אחר 'יוצר המאורות'

כתב **בברכי יוסף** (סימן סא ס"ק ב) ו**בכף החיים** (סימן נט ס"ק כו) בשם כמה אחרונים, שאנו הנוהגים כרבינו יונה שלא לענות אמן משום הפסקה, גם אין לענות אמן אחר 'יוצר המאורות'. ומה שכתב **בשו"ע** (שם) שאין לענות אחרי 'הבוחר בעמו ישראל', הוא הדין אחר 'יוצר המאורות'. ונמצא שגם ברכה זו תלויה במחלוקת השו"ע והרמ"א.

מאידך כתב **המשנ"ב** (ס"ק כד) שגם לדעת השו"ע, בברכת 'יוצר אור' אם סיים לפני הש"ץ, צריך לענות אמן אחריו.

צדדי הפולמוס, וטרח ליישב את המנהג לומר 'גאל ישראל' בלחש.

6. 'הבוחר בעמו ישראל'

בברכת 'הבוחר בעמו ישראל באהבה', לכל הדעות אינו עונה אמן אחר ברכת עצמו, שאינו סיום סדר ברכות, והשאלה היא רק מצד הפסק.

אין להפסיק: שיטת **הר"מ** (ברכות פ"א פ"ז) ו**רבינו יונה** (ברכות דף לג: ד"ה ולהענין) ו**הרמ"ה והרמב"ן** ונפסק **במהרי"ק** (שורש לא) ו**בבית יוסף ובשו"ע** (סימן נט סעיף ד) שאין להפסיק בעניית אמן, אחר ברכת 'הבוחר בעמו ישראל באהבה'.

טעם הדבר, כתב **המשנ"ב** (סימן נט ס"ק כד - כה ובבאור הלכה ד"ה ולא) כיון שהברכות הם על קריאת שמע, ואסור להפסיק בין הברכה למצוה או לדבר שמברכים עליו, אך בברכת 'יוצר אור' מודה השו"ע לרמ"א, שאם סיים לפני החזן, יש לענות אמן אחריו. (ראה בבאור הלכה, שיש מפרשים כוונת השו"ע שהטעם הוא משום שאין לענות אחר ברכת עצמו).

טעם נוסף באיסור להפסיק, כתב **השל"ה** (דף רגג, תמיד, נר מצוה, ד"ה אף על פי שאמרנו), הובא **באליה רבה** (סימן נט ס"ק ד*), שלמרות שצריך לקרוא קריאת שמע באימה וביראה וברתת ובזיע בכל רמ"ח איבריו, יש להיכנס מיראה לאהבה להיות שמחת אמונת הייחוד בליבו למסור נפשו ומאודו. לכן, סיום הברכה בשחרית ובערבית היא באהבה, וקבלת עול מלכות שמים באמצע ביראה, ואחר כך 'ואהבת'.

רשאי להפסיק: מאידך לשיטת **הרא"ש** (תשובה כלל ד סימן יט), ונפסק **בטור** (סימן נט, סימן סא), ו**בדרכי משה** (ס"ק ו), ו**ברמ"א** (סימן נט סעיף ד, סימן סא סעיף ג), בברכת 'יוצר אור', ו'הבוחר בעמו ישראל', וכן בסוף 'אהבת עולם' בערבית, יסיים לפני החזן ויענה אחריו אמן.

טעם הדבר מבואר **בבית יוסף** (סימן נט), ו**במשנ"ב** (סימן נט ס"ק כד - כה ובבאור הלכה ד"ה ולא), משום שברכה זו אינה על קריאת שמע עצמה, שהרי לא מברכים 'אשר קדשנו במצוותיו וצווננו לקרוא את שמע', אלא הן ברכות

דינים העולים:

- א. **אמן על ברכת עצמו:** לדעת השו"ע רק ביהללך ישתבח והשיכינו עונה אמן אחר ברכת עצמו, ולא אחר גאל ישראל. לדעת הטור עונה אמן גם אחר גאל ישראל. לדעת הרמ"א רק בבונה ירושלים עונה אמן.
- ב. **גאל ישראל:** אחר ברכת עצמו אינו עונה אמן, אחר ברכת הש"ץ לשו"ע אינו עונה אמן משום הפסק, לרמ"א עונה אמן.
- ג. **עצה טובה:** בכדי להינצל מהפסק יסיים יחד עם הש"ץ, או שיתחיל ד' שפתי תפתח לפני הש"ץ מסיים, אבל לא ימתין בשירה חדשה כי אסור לענות שם אמן.
- ד. **מנהגים:** מנהג העולם שהחזן מסיים גאל ישראל בלחש, יש פוסקים שהצדיקו את המנהג, והרבה פוסקים קראו תיגר על המנהג, ויש שכתב שאם נמצא במקום שאומרים בלחש, יאמר בלחש באופן שהקרובים לחזן ישמעו.
- ה. **הבוחר בעמו ישראל:** לדעת השו"ע אין לענות אמן משום הפסק בין הברכה למצוה, לדעת הרמ"א יענה אמן כי אינו ברכת המצוות, ועדיף לסיים עם הש"ץ כדי לצאת ידי כל השיטות.
- ו. **יוצר אור:** לשיטת הרמ"א ודאי שעונה אמן, ובשיטת השו"ע נחלקו האחרונים האם עונה אמן.

